

BÖRÖCZ RITA*

A KÖRNYEZETKÖZPONTÚ IRÁNYÍTÁSI RENDSZER BEVEZETÉSE A HAZAI VÁLLALATOKNÁL

BEVEZETÉS

A környezetvédelem egyike lett a világ legégetőbb feladatainak, ugyanakkor Magyarországon e téma érezhetően nem kap kellő hangsúlyt. Nem csoda, hogy ezen a területen európai uniós csatlakozásunk küszöbén állva jelentős lemaradásban vagyunk: vállalatok, szervezetek, társadalmi csoportok, és az egyének környezettudatossága csupán kialakulóban van. Így a tanulmány aktualitását hazánk európai uniós csatlakozása és az ezzel járó környezetvédelmi elvárások teljesítésének nehézségei, valamint a hazai vállalatok környezetvédelemhez való negatív hozzáállása adják.

Környezetünk ügye szerencsére hazánkban is jelentős társadalmi témává kezd válni. A kérdés az, hogy miként lehetne az embereket, a szervezeteket, a vállalatokat rábírni a környezettudatosabb magatartásra. A környezetjogban a gazdasági és a közvetlen befolyásolás mellett megszületett az önszabályozás módszere, melynek ösztönző ereje még kérdéses hazánkban.

A környezetjogi szabályozás módszereinek leírását követően bemutatásra kerül a környezetközpontú irányítási rendszer (KIR), mint a környezetjogi önszabályozás egyik eszköze. Az erre vonatkozó nemzetközi szabványok (EMAS, ISO 14 001) elemzése és összehasonlítása után ezek magyarországi vállalatoknál való bevezetésének vizsgálatára kerül sor. Kitérek a KIR-t már bevezetett nagyvállalatok

* A szerző a BGF KKKF 2003/2004 tanévben EU-kapcsolatok szakirányon végzett hallgatója. A jelen tanulmány szakdolgozatának rövidített változata. Szakdolgozati konzulense Takács Gábor, külső konzulense dr. Rohr Péter (ITDH környezeti programfelelős) volt.

helyzetének bemutatására, amely példaértékű a hazai kis- és középvállalkozások számára. Az esettanulmányok ellenére a teljes helyzetkép feltárása érdekében szükségesnek éreztem egy kutatás elvégzését a kis- és középvállalatok körében. A konklúzió milyensége magában hordozza – európai uniós csatlakozásunk folytán – azokat az intézkedéseket, melyeket a hazai kis- és középvállalkozásoknak tanácsos minél hamarabb megtenniük.

1. A KÖRNYEZETJOGI SZABÁLYOZÁS MÓDSZERE

A jogi, állami befolyás érvényesülésének módszerei a következők:

- *Közvetlen befolyásolás*, mely esetében a közigazgatás túlsúlyáról, a hagyományos eszközök bevonásáról beszélhetünk: ez a szabályozási módszer felállítja a prioritásokat és a kívánt környezeti állapotot, melyekhez a jogi követelmények végrehajtása végett hozzárendelik a végrehajtáshoz szükséges eszközöket. Az állam ellenőrzi a követelményeket, és szankcionálja a jogszabályokat megszegő szennyezői magatartást.
- *Gazdasági szabályozás*, piaci eszközök alkalmazása: a környezeti igényeket a gazdasági feltételrendszerbe illesztik, melynek folytán a szennyező választási szabadsága megmarad, de gazdasági következményekkel kell számolnia. A jogalkotás tehát a piac reakcióit kihasználva fejt ki hatását, melyeket mérlegelve a környezethasználó dönthet, hogy a feltételezett díjnak megfelelően szükséges-e költséghatékonyságának javítása.
- *Az önszabályozás* módszere keretében a jogi szabályozás és a piaci hatások olyan szabályozottsági hátteret alakítanak ki, melyre hagyatkozva a környezethasználók tevékenységük megszervezése révén hasonló követelményeknek felelnek meg, mint a hagyományos szabályozás folytán. Emellett a követelmények elfogadása és betartása részben saját döntés eredménye. Az önszabályozás módszerében a *jogalkotás* ad keretet a szabályozott közösség és a közigazgatás közötti, a társadalom bevonásával kialakuló együttműködésnek. A *jogon kívüli szabályozás* a nemzetközi szabványosítás valamilyen formáját jelenti.

Jelen esetben egy ilyen szabványra, az EMAS-ra (illetve hozzá kapcsolódva az ISO 14001-re) fókuszálunk. A 1836/93/EEC Tanácsi Rendelettel bevezetett környezeti menedzsment és auditálási rendszereknek az a célja, hogy a környezethasználók önszabályozási törekvéseinek teret engedjen, illetve azokat megfelelően ösztönözze. A szabályozási módszerek között említett önszabályozás révén jogi kötelezettség nélkül érhető el, hogy a környezethasználó aktív részt vállaljon a környezet védelmében, a számára legmegfelelőbb módon. Ezért ezek az önszabályozási megoldások hatékonyabbak lehetnek a közvetlen közigazgatási behatásnál.

Arra keresem a választ e szabvány példája folytán, hogy a környezetjogi szabályozásnak az önszabályozás módszere eléggé ösztönző-e hazánkban? A vállalatok önkéntességének engedélyezése mennyire hatásos a környezetvédelem szempontjából?

2. A KÖRNYEZETTUDATOS VÁLLALATIRÁNYÍTÁS (KIR) ÉS ESZKÖZEI

Környezettudatos vállalatirányításon (KIR) a vállalat azon tevékenységeinek összefogását értjük, amelyek hatással vannak a környezetre. Célja a természeti

erőforrások megóvása, a szennyezések és kockázatok csökkentése, a dolgozók és a környéken lakók egészségének megőrzése.

A környezettudatos vállalatirányítás legerjedtebb eszközei:

- környezetközpontú irányítási rendszer (KIR) – ISO 14001¹ vagy EMAS² szerint;
- környezeti teljesítményértékelés – az ISO 14 031 szabvány alapján;
- tisztább termelés – pazarlások, elfolyások, hatékonyság növelése, megtakarítási lehetőségek feltárása;
- környezetbarát termékek – környezetbarát termékfejlesztés, ökocímkezés.

A környezeti menedzsment eszközeinek alkalmazásával a cégek javíthatják környezeti teljesítményüket, és piaci versenyhelyzetüket.

2.1. A KIR-re vonatkozó nemzetközi szabványok

A környezetközpontú irányítási rendszerre vonatkozó nemzetközi szabványoknak nem a szervezet jogi kötelezettségeinek növelése a célja, hanem a vállalatok ellátása a hatékony környezeti menedzsment rendszer eszközeivel. Ezek a gazdasági és környezeti célok elérése érdekében integrálhatók más menedzsment követelményekkel. A szabvány alkalmazása önkéntes, de a környezetközpontú irányítási rendszerek bevezetése gyorsan terjed a világon. Az ISO 14001 szabvány (elődje a BS 7750 brit nemzeti szabvány), valamint az EMAS alapján 1994-től megindult a környezetközpontú irányítási rendszerek kialakítása és regisztrálása. Az ISO 14001 nemzetközi szabványt 1996-ban az Európai Szabványosítási Szervezet (CEN) változtatás nélkül kiadta európai szabványként EN ISO 14001 jelzéssel. Ezzel hatálytalanította az ugyanebbe a tárgykörbe tartozó BS 7750 szabványt. Így az ISO 14001 és/vagy az EMAS szabvány szerint vezethetik be a vállalatok a környezetközpontú irányítási rendszerüket. „Prognosztizálható, hogy az ISO 14001 válik általánossá az egész világon, mert az EMAS jóváhagyása, regisztrálása csak az Európai Unióban lehetséges.”³

2.1.1. A KIR ISO14001 szabvány szerinti követelményei

Az ISO 14001 a környezetközpontú irányításról szóló szabvány, amit a Nemzetközi Szabványügyi Szervezet 1996 szeptemberében adott ki. Lefekteti egy környezetközpontú irányítási rendszer követelményeit, önértékelés, vagy külső tanúsítás céljára.

Környezeti politika: a politikának magába kell foglalni a vállalat környezetvédelmi céljait valamint a lényeges környezetvédelmi jogszabályoknak való megfelelésre való törekvést és tükröznie kell a felső cégvezetés támogatását. Az írott környezeti politikának el kell jutnia a cég alkalmazottaihoz és a nyilvánosság számára is hozzáférhetővé kell tenni.

Tervezés: a KIR határainak, területeinek és a jogszabályi követelmények ismeretében célokat és előirányzatokat kell kitűzni a környezetvédelmi teljesítményt illetően. Az ezekhez rendelt cselekvési tervet is meg kell határozni.

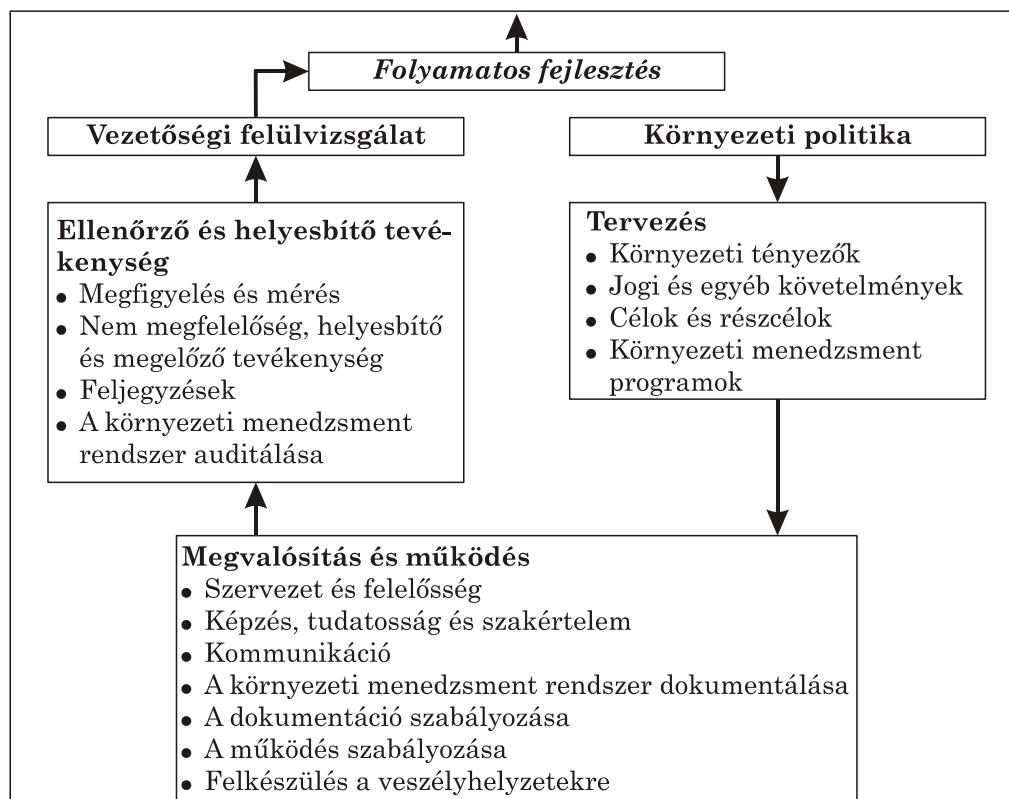
¹ Nemzetközi és magyar szabvány.

² EU jogszabály (Reg. EC 761/2001).

³ Auditálás, menedzsment rendszerek, Környezetvédelmi kiskönyvtár 5. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1997, 146. p.

Végrehajtás és működés: az ide tartozó követelmények a következő területeket érintik:

- feladatok és felelősök meghatározása;
- az alkalmazottak környezettudatosságának erősítése a környezetvédelmi kérdések vonatkozásában;
- az alkalmazottak képzése;
- a szervezet környezeti teljesítményét befolyásoló tevékenységek szabályozása;
- tájékoztatási rendszer kialakítása és működtetése a környezetvédelmi kérdésekben;
- a rendszer dokumentációjának, és nyilvántartásának ellenőrzése.

1. ábra

A környezetközpontú irányítás ISO14001 szabvány szerinti követelményei¹

Ellenőrzés: a környezetvédelmi teljesítmény nyomon követése. A legfontosabb követelmények a következők:

- a jogszabályoknak, valamint a kitűzött céloknak való megfelelés ellenőrzése;

¹ Forrás: Auditálás, menedzsment rendszerek, Környezetvédelmi kiskönyvtár 5. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1997, 217. p.

- a belső eljárások ellenőrzése;
- auditálással kapcsolatos rendelkezések;
- helyesbítő és megelőző tevékenységek.

Vezetőségi átvizsgálás: a vezetés rendszeresen értékeli a cég környezeti teljesítményében elért eredményeket, és ennek tükrében alakítja a környezetvédelmi politikát.

Az 1. ábra szemléletesen bemutatja a fentiekben kifejtett követelményrendszert.

2.1.2. Az EMAS-t megalkotó tanácsi rendelet és az EMAS megvalósításának lépcsőfokai

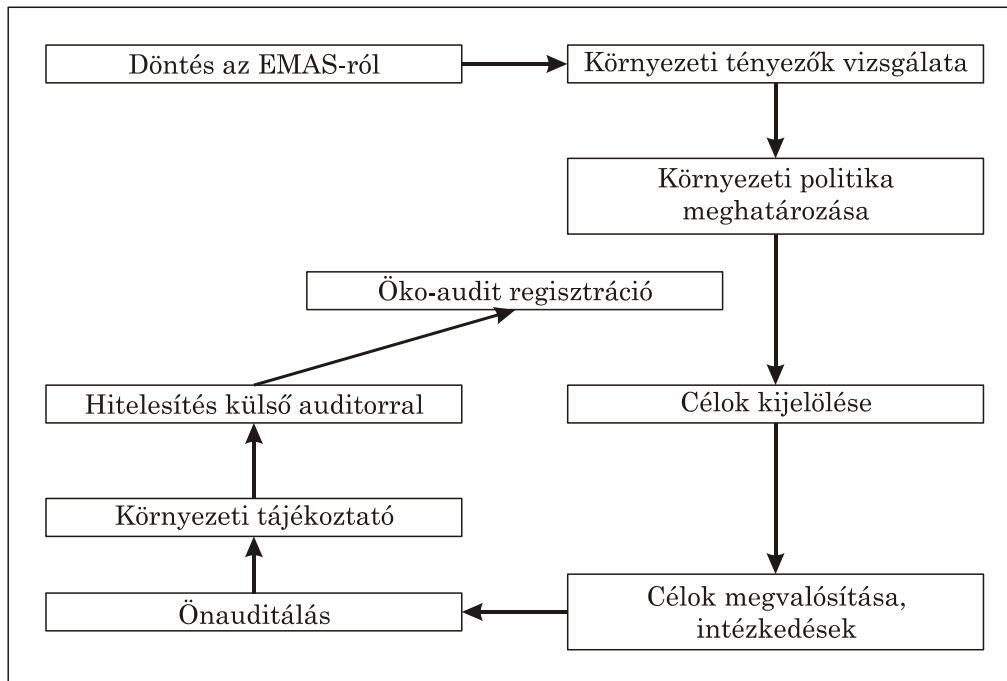
1993. július 29-én megszületett az 1836/93 számú (EGK) tanácsi rendelet, ami lehetővé teszi iparvállalatok önkéntes részvételét a Közösség ökoirányítási és auditálási rendszerében. A rendszer közismert neve az EMAS (Environmental Management and Audit Scheme – környezeti menedzsment és audit rendszer). Annak érdekében, hogy egy vállalat bejegyzésre kerüljön az EMAS-rendszerekről szóló nyilvántartásba, a következőket kell teljesítenie:

- A telephely környezetének vizsgálata (energia- és vízszükséglet, hulladékkezelés, termelési eljárások, környezetre káros balesetek elkerülése stb.).
- Vállalati környezetpolitika kialakítása (célok és cselekvési elvek).
- Környezeti program (a célokhoz rendelt eszközök és intézkedések).
- Környezeti menedzsment felállítása (eszközök és célok szolgálatában).
- Környezeti üzemvizsgálat lefolytatása (a teljesítmény teljes körű rendszeres, dokumentált és objektív önértékelése).
- Környezet tájékoztatása (az önértékelésről).
- A környezeti auditálás hitelesítettése (erre jogosult független környezeti szakértővel).
- A jóváhagyott környezetvédelmi nyilatkozatot el kell juttatni a tagállam azon hatóságához, ahol a telephely van.
- A környezetvédelmi nyilatkozat regisztrálása.
- Részvételi nyilatkozat arra vonatkozóan, hogy a vállalat az ökoauditing rendszer tagja.

A fenti folyamatot a 2. ábra szemlélteti, mely a következőkben részletes elemzésre kerül.

A telephely környezetének vizsgálata alatt értendő a vállalat tevékenységével összefüggő környezeti problémák és az üzemi környezetvédelem felmérése. A figyelembe veendő szempontokat a rendelet I. mellékletének C része sorolja fel, ide tartoznak a talajt, a levegőt és a vizet érintő kibocsátások, az energia-, nyersanyag- és vízigény, a hulladékok kezelése, zaj- és hőkibocsátás, a termelési folyamat felépítése, vagy a környezetre káros balesetek megelőzésének kérdése.

Vállalati környezetpolitika: a vállalatnak saját üzemi környezetpolitikát kell kialakítania a rendelet 3. cikkelye és az I. melléklet alapján. A környezeti politika megfogalmazza, hogy mit tesz a vállalat a célkitűzések teljesüléséért, melyet a környezetvédelemi jogi előírások betartásával kell kialakítani. A vállalkozások szabad kezet kapnak környezetterhelésük csökkentését és azok orvoslásának eszközét illetően.

2. ábra
Az EMAS megvalósításának lépcsőfokai¹

Környezeti program: A fenti elvek alapján készül el a vállalat környezetvédelmi programja, mely a vállalkozás környezeti céljait és a megvalósításukhoz szükséges eszközöket, intézkedéseket tartalmazza. A környezetpolitikában kitűzött irányvonalnak megfelelő célokat kell a programba foglalni, melyek a vállalat környezeti hatásainak mérséklésére megoldást jelentenek. A környezeti hatások megállapításához a vállalatnak ismernie kell az ezeket kiváltó környezeti tényezőket. Itt is szerepet kap tehát az oktatás.

Környezeti menedzsment: A környezeti- menedzsment-rendszer a vállalat környezetet érintő tevékenységeit határozza meg. A környezeti menedzsment rendszert a vállalat általános menedzsmentjének részeként kell kialakítani. Működésének feltétele az összes munkavállaló elkötelezettsége, így az oktatásnak a vállalat valamennyi szintjére ki kell terjednie.

Környezeti üzemvizsgálat: Ez a szűk értelemben vett auditálás, melyet a vállalatnak le kell folytatnia, hogy a menedzsment, valamint az üzem teljesítménye értékelhető legyen. A környezeti üzemvizsgálatot követően derül ki, hogy a vállalati környezetpolitika szempontjából milyen hatékonyak a megtett intézkedések. A vizsgálatot megbízott külső szakember, vagy belső ellenőr is lefolytathatja. A vizsgálat szempontjait az I. melléklet C része és a II. melléklet tartalmazza.

¹ Forrás: Vállalkozók Európában, Üzleti környezet az Európai Unióban, Budapest, 2002, Magyar Kereskedelmi és Iparkamara, 208. p.

Az üzemvizsgálat eredményei a környezeti menedzsment legfelső szintjén kell, hogy kiértékelésre kerüljenek. A kiértékelés mellett meg kell fogalmazni az üzemi környezetvédelem javításának lehetőségeit. (Ezekkel a környezeti program módosítható.)

Környezetvédelmi nyilatkozat: A nyilatkozat célja a közönség tájékoztatása. Ezen kívül dokumentálja a részvételi feltételek teljesítését. Az EMAS-rendszer lényeges eleme a részt vevő cégekről vezetett nyilvántartás, amely szintén nyilvános. Környezetvédelmi nyilatkozatot periodikusan adnak ki, azaz nemcsak az első, de minden további üzemvizsgálatot követően megjelenik.

A környezeti auditálás hitelesítése: A környezetvédelmi nyilatkozatot egy bejegyzett környezetvédelmi szakértőnek érvényessé kell nyilvánítania. A külső szakértő a környezetmenedzsment és a környezeti üzemvizsgálat elemeit felülvizsgálja. Az auditálást igazoló környezeti szakembereket, illetve az őket tömörítő szervezeteket akkreditálni kell.

Ha a vállalat intézkedései megfelelnek a rendelet előírásainak, a szakértő érvényesnek nyilvánítja a leadott nyilatkozatot. Ellenkező esetben a környezetvédelmi nyilatkozat hitelesítésére csak akkor kerülhet sor, ha a vállalat pótolta a hiányosságokat.

A környezeti nyilatkozat kiadása, az üzem regisztrálása: Az érvényesített környezetvédelmi nyilatkozatot az illetékes tagállami hatósághoz kell eljuttatni. A vállalat nyilvántartási számmal való ellátását követően a nyilatkozat bekerül az auditált üzemek nyilvántartásába. Ezzel bárki számára hozzáférhetővé válik. Az EMAS-rendszer nyilvántartásában való megjelenésnek az érvényesített nyilatkozat mellett feltétel még a „tagsági” díj; a nyilvántartásban való szereplésért fizetendő éves díj. Ennek mértékének a megszabása a tagállam feladata. A díjnak elegendőnek kell lennie ahhoz, hogy a nyilvántartás, a tanúsító szervezetek akkreditálásának és az ezzel együtt járó eljárásoknak a költségeit fedezze.

A jóváhagyott környezeti nyilatkozattal rendelkező telephelyek használhatják az Unió tanúsító jelét.

Részvételi nyilatkozat: A vállalat kérheti a részvételi nyilatkozatot, mely a vállalatnak az EMAS-rendszerben való részvételét igazolja. Ezen nyilatkozat ösztönzi a cégeket a rendszerben való részvételre, mivel a nyilvántartásban szereplés ténye befolyásolhatja a vállalat piaci és versenypozícióját.

A rendelet IV. melléklete alapján a részvételi nyilatkozatnak négy típusa lehet. A nyilatkozat formája mind a négy variációnál ugyanaz: egy téglalap bal oldalában az uniót jelképező tizenkét csillag között a felirat: „A környezetmenedzsment és környezeti üzemvizsgálat EK-rendszere”.

A jobboldali mezőben szereplő részvételi nyilatkozat variációi a következők:

- (a) Ez az üzem környezeti menedzsmenttel rendelkezik. Tájékoztatjuk a nyilvánosságot, összhangban a környezeti menedzsment és üzemvizsgálat közösségi rendszerével, az üzem környezetvédelméről. (Nyilvántartási szám.)
- (b) A vállalat valamennyi Európai Unión belüli üzeme környezeti menedzsmenttel rendelkezik. Tájékoztatjuk a nyilvánosságot, összhangban a környezeti menedzsment és üzemvizsgálat közösségi rendszerével, ezen telephelyek üzemi környezetvédelméről. Nyilvántartási szám.
- (c) A vállalat valamennyi Európai Unión belüli üzeme (itt az érintett tagállamok felsorolásra kerülnek) környezeti menedzsmenttel rendelkezik. Tájékoztatjuk

a nyilvánosságot, összhangban a környezeti menedzsment és üzemvizsgálat közösségi rendszerével, ezen telephelyek üzemi környezetvédelméről. Nyilvántartási szám.

- (d) A vállalat következő ipari üzemei környezeti menedzsmenttel rendelkeznek. Tájékoztatjuk a nyilvánosságot, összhangban a környezeti menedzsment és üzemvizsgálat közösségi rendszerével, ezen üzemek környezetvédelméről.
- Telephely, üzem neve, nyilvántartási szám,
 - Telephely, üzem neve, nyilvántartási szám stb.¹

2.2. Az EMAS és az ISO 14001 összehasonlítása

Az 1. táblázat röviden összefoglalja az ISO 14001 és az EMAS közti különbségeket és azonosságokat az elkötelezettség, a felmérések, az auditálás a nyilvánosság, valamint az intézményrendszer tükrében.

Az EMAS és az ISO 14001 közös vonása, hogy megkövetelik a jogszabályi megfelelés melletti elkötelezettséget, a vállalat környezeti teljesítményének folyamatos javítását és ennek a környezeti politikába való belefoglalását. Egyik szabályozás sem követeli meg számszerűen a teljesítményszint, illetve a javítási ütem meghatározását. Ezekről a vezetésnek kell döntenie. Nem elég ellenben a környezeti menedzsment rendszer bevezetésének ténye, hanem annak javítania kell a szervezet környezeti teljesítményét.

Az EMAS, illetve az ISO 14001 részletes kifejtését követő, fenti összehasonlító táblázatból is kitűnik, hogy az EMAS lényegesen szigorúbb az ISO 14001-nél, hiszen kötelezővé teszi a kezdeti felmérést, valamint az EMAS előírja a nyilvánosság számára hozzáférhető környezeti jelentés kiadását is. Emellett azt a tény is szem előtt kell tartani, hogy az EMAS regisztrálása, jóváhagyása csak az Európai Unióban lehetséges.

Mind az ISO 14001, mind az EMAS minden környezeti hatással bíró cég számára nyitott. Az ISO 14001 bevezetésének árát az alábbi táblázat mutatja. Az itt szereplő adatok tájékoztató jellegűek, hiszen az ár a cégméret mellett függ a szervezetek által végzett tevékenységtől. Egy környezetvédelmi irányítási tanácsadóval készített interjúm alapján leszögezhető, hogy mivel EMAS az ISO 14001-en túlmenő követelményeket is támaszt, bevezetésének és hitelesítésének ára valószínűleg magasabb lesz. Ez 10–15%-kal haladja meg az ISO 14001 bevezetésének díját.

A környezetközpontú irányítási rendszer kiépítése a kisvállalatoknál kevesebb, mint egy évet vesz igénybe, és a közepes vállalatoknál legalább egy év szükséges a bevezetéshez. A nagyvállalatok esetében ez több mint másfél évig eltarthat.

A KIR bevezetése tehát időt és pénzt igényel. Említést érdemel, hogy a bevezetésükhöz állami támogatás is igényelhető. Emellett a befektetett tőke hamar, és kamatostul megtérül, sőt, a KIR-t alkalmazó szervezetek a környezetet sem szennyeznek olyan nagy mértékben, mint a bevezetés előtt. A KIR bevezetésének további előnyei a következő fejezetben kerülnek kifejtésre.

¹ Ez a fejezet Fodor László: Öko-audit: Integratív környezetjog az Európai Unióban és Magyarországon, Miskolc, Bíbor Kiadó, 2000 kiadványa nyomán készült.

1. táblázat
ISO vagy EMAS?¹

Követelmény	ISO 14001	EMAS
Elkötelezettség, politika	Politika kötelező. Elkötelezettséget kell vállalni a folyamatos fejlődésre (KIR).	Politika kötelező. A (fizikai) környezeti teljesítmény folyamatos javítása szintén.
Kezdeti felmérés	Csak a környezeti tényezőket azonosító eljárás megléte kötelező. Tényezőlista ajánlott.	Kötelező kezdeti felmérés. A közvetlen és közvetett környezeti tényezők minimum listája.
Jogszabályok betartása	Elkötelezettség a betartásra, megszegés esetén a tanúsító elméletileg visszavonhatja a tanúsítványt.	Kötelező, ellenkező esetben az illetékes testület – amely kapcsolatban áll a hatóságokkal –, visszavonhatja a tanúsítványt.
Auditálás	Audit 1-3 évenként. A tanúsító akkreditálása tapasztalatokon és végzettségen múlik, az országhatárok könnyen átjárhatók.	Audit legfeljebb 3 évenként A tanúsító akkreditálása csak bizonyos iparágakra (NACE kód) érvényes, az országhatárok feltételekkel átjárhatók.
Nyilvánosság	Csak a politika nyilvános. Az embléma tanúsítóként más. A tanúsított cégeknek nincs kötelező központi nyilvántartásuk.	Politika és környezeti nyilatkozat nyilvános. EU szintű egységes embléma EU szintű hivatalos nyilvántartás a hitelesítőkről és hitelesítettekről.
Intézményrendszer	Szabványokkal szabályozott. Az intézmények szabványok kiadásával és tanúsítók akkreditálásával foglalkoznak.	Jogilag szabályozott. Az akkreditáló szerv melletti illetékes testület, ami a tanúsítottak és tanúsítók ellenőrzéséért is felelős.

2. táblázat
ISO 14001 bevezetésének díja²

Cégméret (alkalmazott)	KIR tanácsadás	KIR tanúsítás
Kisvállalat (1–49)	≈600 E – 1 M Ft	≈300 – 700 E Ft
Közepes vállalat (50–249)	≈1 – 2 M Ft	≈600 E – 1 M Ft

¹ Forrás: EMAS 2001- Egyszerűen, Környezetközpontú irányítási rendszerekről és az Európai Parlament és Tanács 761/2001 „EMAS” rendeletéről Magyarországon, Budapest, 2001, 5. p.

² Forrás: EMAS 2001- Egyszerűen, Környezetközpontú irányítási rendszerekről és az Európai Parlament és Tanács 761/2001 „EMAS” rendeletéről Magyarországon, Budapest, 2001, 16. p.

Nagyvállalat (250 fölött)	≈1,5 M Ft fölött	≈1,5 M Ft
---------------------------	------------------	-----------

2.3. A KIR bevezetéséből fakadó előnyök bemutatása a kis- és középvállalkozások számára az EMAS-rendszer példáján

A nemzetközi tapasztalatok alapján az EMAS-ban való részvétel először is pozitívan befolyásolja a *vállalat arculatát*: a vállalkozás bizonyosságot ad a lakosságnak és üzleti partnereinek saját környezettudatosságáról és igényességéről. Mivel a részt vevő cégekről vezetett nyilvántartás nyilvános, javíthatja a vállalat megítélését, *piaci pozícióját*, valamint *versenyhelyzetét*. Említést érdemel, hogy a rendelet célja a nyilvánosság bevonásával elsősorban a közvélemény felelősségének felébresztése, és a nyilvánosság kontrollhatásának a kihasználása volt. De ez nem zárja ki a versenyhelyzet befolyásolását, különösen az olyan országokban, ahol nagyfokú a közvélemény érzékenysége.

A versenyhatások a termékek és a vállalat vonatkozásában is megjelenhetnek. A rendelet 10. cikkelye 3) bekezdése alapján tilos feltüntetni az auditálást igazoló emblémát terméken és annak csomagolásán. Ennek oka, hogy az audit a vállalkozás működésére terjed ki. A cég környezetbarát működése, és környezetbarát politikája ellenére állíthat elő a környezetre életciklusának valamelyik szakaszában káros hatást gyakorló terméket. (A termék környezeti tulajdonságainak reklámját a minősítés intézménye szolgálja – ökocímke.) Az előállított termékekre a környezeti nyilatkozatban utalni kell, és a termék tulajdonságait, a környezetre gyakorolt hatását figyelembe kell venni a környezetpolitika kialakítása során.

A vállalat szempontjából a *részvételi nyilatkozatnak* van talán a legjelentősebb szerepe, mivel ezt a nyilvántartásba vétel után a vállalat *reklámjaként* lehet használni a média-reklámokban, jelentéseken, az információk kiadványokon, valamint a levél- és faxpapíron. Emellett a külkapcsolatokat, a külkereskedelmet érintő reklámhatása van a nyilvántartás alapján kiadott és évenként aktualizált tagállami jegyzéknek, valamint az Európai Bizottság által az Európai Unió hivatalos lapjában közzétett közösségi szintű jegyzéknek, melyek szintén az EMAS-ban részt vett vállalatok adatait tartalmazzák.

A *részvételi nyilatkozat tartalma* is befolyásolhatja az üzletfeleket, érdeklődő, leendő üzleti partnereket. A rendelet alapján a közvetítendő üzenet az, hogy a vállalat valamennyi előírást betart és megfelel a követelményeknek. E nyilatkozat versenyhatása a kezdeti időszakban igen nagy, használatával meghatározó versenyelőnyök érhetők el. A jövőben a regisztrációk számának növekedésével az ez úton szerezhető versenyelőny bizonyosan csökkenni fog. Bár pár év múlva akár presztízskérdést is jelenthet a regisztráció, így amelyik cég nem tagja az EMAS-rendszernek, az veszíthet nevének értékéből.

Maga a *környezetvédelmi nyilatkozat* is szolgálhat a vállalat reklámozására, hiszen a rendelet a nyilatkozatnak a minimális tartalmát rögzíti és a vállalatok a nyilatkozat összeállításakor kiemelhetik azon információkat, melyeket hasznos reklámnak tartanak, melyeket érdemesnek tartanak megosztani a közvéleményvel. A környezeti nyilatkozatok versenyhatását a szakértői érvényesítés magától értetődően fokozza.

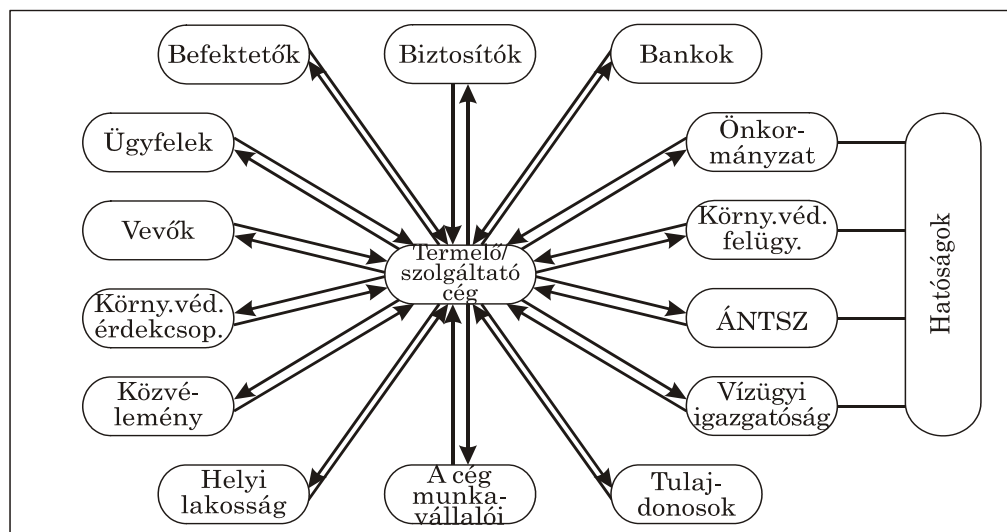
A vállalat *versenybeli helyzetét* szerződéses kapcsolatai is befolyásolják, hiszen az auditnak köszönhetően a környezetvédelmi kockázatok kiszámíthatóbbak és az üzemi költségek tervezhetőbbek. Ezek *költségmegtakarítást* eredményeznek mind a termelési folyamatban, mind a vállalati tevékenység következményeire

nézve, mivel a cég, vagy a cég biztosítója kevesebb kártérítés kifizetésére köteles. (Ez utóbbi pedig a biztosítási díj csökkenését vonja maga után.) Emellett az auditban való részvétel a hitelfelvetelek feltételeit is a vállalat számára kedvező módon befolyásolhatja, valamint ha a vállalat eladása következik be, akkor a jövőbeli tulajdonos kisebb kockázattal szembesül.

Az EMAS-rendszer következő előnye a vállalatokra nézve az államigazgatási ellenőrzés csökkenése. A rendszer önkéntessége folytán *nő a cég hírneve, presztízse, megbízhatósága, szavahihetősége*. Az audit esetében tehát az állami kontroll csökkentése is remélhető, bár az auditív célkitűzései között szerepel a jogi normák betartása, ami nem vehető komolyan, ha a vállalat nem tart egy esetleges hatósági ellenőrzéstől.

2.4. A KIR lehetséges célcsoportjainak bemutatása az EMAS kapcsán

A 3. ábrán szemléltetett érdekelt felek véleményét és a nekik minél magasabb szintű megfelelést javítja az EMAS rendszer bevezetése. Az itt szereplő csoportok tudni akarnak a vállalat környezeti teljesítményéről, a környezetvédelmi célokról, az intézkedésekről, azok eredményeiről.

3. ábra

A KIR, az EMAS működésében érdekelt felek¹

Részben ezen csoportok véleménye formálja az előzőekben már említett vállalati imázst. A környezeti terhelésekről való tájékoztatásuk, megelégedettségük szintje szintén befolyásolja a vállalkozás piaci pozícióját, versenyhelyzetét, és versenyképességét.

¹ Forrás: Auditálás, menedzsment rendszerek, Környezetvédelmi kiskönyvtár 5. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1997, 158. p.

3. A HAZAI KIS-ÉS KÖZÉPVÁLLALKOZÁSOK ÉS A KÖRNYEZETVÉDELEM

Az EU-tagállamok felismerték, hogy a kis- és középvállalkozások kulcsszerepet játszanak a munkahelyteremtésben és a gazdasági növekedésben, ezért széles körben elismerték a kis- és középvállalkozások megkülönböztetett szabályozásának szükségességét.

3. táblázat

A kis- és középvállalkozások meghatározása az Európai Unióban és Magyarországon¹

	EU	Magyarország	EU	Magyarország	EU	Magyarország
	<i>Alkalmazottak</i>		<i>Forgalom (nettó árbevétel)</i>		<i>Mérleg főösszeg</i>	
Mikro	–10 fő					
Kis	10–49 fő		7 M EUR	700 M Ft	5 M EUR	500 M Ft
Közép	50–249 fő		40 M EUR	4 Mrd Ft	27 M EUR	27 Mrd Ft

Magyarországon a jelenleg működő mintegy 5600 *középvállalat* alapvetően a belső piacra termel, az export szerepe inkább kiegészítő jellegű. A kisvállalkozások száma csökkenő ütemben bővült: a századfordulón a folyamat lefékeződött, 2001-ben mindössze néhány száz új kisvállalkozás alakult. A szektor fontos szerepet játszik a magyar gazdaság fejlődésében, valamint a foglalkoztatás fenntartásában. A kisvállalkozási körben foglalkoztatottak száma az utóbbi öt évben mintegy 66 ezer fővel bővült az új vállalkozások alapításának köszönhetően. 1996-2003 között a kisvállalkozásoknál a bruttó átlagkereset megkétszereződött, a nagyvállalatoknál 2,2-szeres volt a változás.

A GKI Gazdaságkutató Rt. a környezetvédelmi tárca felkérésére, 2003 tavaszán végzett kutatásából kiderül, hogy a hazai vállalkozási szféra *1998-ban 209 Mrd forintot* fordított környezetvédelemre, ami *2001-re 432 Mrd Ft-ra* nőtt, *2005-re pedig 786 Mrd forint*ra emelkedhet. Az elemzés szerint a gazdasági szféra környezetvédelmi beruházásainak legnagyobb része a kibocsátási paraméterek javítására irányul. A környezetvédelmi kiadásokra jellemző *az ágazati és a területi koncentráció*.

A területi koncentrációt illetően a közép-magyarországi régió áll az élen, ahová az egyszeri környezetvédelmi beruházásoknak és a folyó kiadásoknak kb. a fele, a közvetetten környezetvédelmi hatással is rendelkező beruházásoknak több, mint kétharmada összpontosul.

Az ágazati koncentrációról elmondható, hogy a kiadások többsége 5–6 szakágazat között oszlik meg, ám csak a villamos energia-, a gáz-, a gőz-, és vízellátási szektor lelhető fel mindhárom kategóriában.

¹ Forrás: Leggyakoribb kérdések a magyar európai uniós csatlakozásról, Engem is érint sorozat, Budapest, 2002, 43 p.

A magyar csatlakozást előkészítő alapidokumentumokban az Európai Bizottság véleményében szerepel, hogy nehéz megítélni, képesek-e a magyar kis-és közép-vállalkozások megfelelni az európai uniós acquis-nak. Az általános vélemény a régióról élesebben fogalmaz: *„a jelölt országok kis- és középvállalatainak nemzetközi versenyképessége általában gyenge, annak ellenére, hogy alacsony bérekkel dolgoznak, a szociális és környezetvédelmi követelményeket nem teljesen elégítik ki... Az Európai Unió tagság a csatlakozó országok sok kis- és középvállalatára, kitéve őt a nemzetközi versenynek, jelentős nyomást fog gyakorolni.”*¹

Az Európai Unióba belépve elvárják a magyar vállalkozásoktól, hogy foglalkozzanak a környezetvédelem és a helyes erőforrás-gazdálkodás kérdéseivel. A jövőben csak azok a vállalatok jutnak be a piacra, melyek működése és előállított termékeik tiszteletben tartják a környezetet. Több szektorban a piacra jutást már most is részben a termékvédjegyek, címkék határozzák meg. Önkéntes alapon lehet igényelni olyan termékvédjegyeket, amelyek kizárják bizonyos anyagok, vagy termelési folyamatok alkalmazását. Ha egy gyártó nem tud ilyen védjegyet felmutatni, akkor sokszor már nem fogadják el szállítóként.

A magyar vállalatoknak tehát adaptálniuk kell az Európai Unió Környezetgazdálkodási Értékelési Rendszerének (EMAS), illetve a DIN ISO 14001 követelményeit. A szigorú uniós követelményeknek csak akkor tudnak a magyar vállalkozások eleget tenni, ha megértik a környezetvédelem ügyének fontosságát és nem sajnálják a rááldozandó erőforrásokat.

DR. PERSÁNYI MIKLÓS a Piac & Profit című lapnak adott interjújában kifejti, hogy egy egészség gazdaságban túl drága a környezetszennyezés és hogy a környezettudatosság versenyelőnyt jelent. Egy környezettudatos vállalat ugyanis kommunikációs előnyre tehet szert, ami észrevehető piaci eredményein. Persányi úr szerint a hazai vállalatoknál sajnálatos módon jelenleg az jelent versenyelőnyt, ha egy cég spórol a környezetvédelmén. Sem a bírságok rendszere, sem az emberek szemlélete nem támogatja a környezettudatos vállalatpolitikát. Így az ISO 14001-es tanúsítvánnyal rendelkező cégek száma is elenyésző, bár kezdetnek nem tekinthető feltétlenül rossznak.

Magyarországon a multinacionális vállalatok erőteljesen képviseltetik magukat a „zöld” kezdeményezésekben és a kereskedelmi csoportokon keresztül jól szervezettek, de a kis- és középvállalkozások alig vesznek részt ebben a munkában, így az EMAS, illetve az ISO 14001 bevezetésében.

Az iparágakat tekintve először azok a vállalatok tettek közzé éves környezeti jelentést, melyek működése a környezetet terhelte. A környezeti irányítási rendszer (KIR) bevezetésével kívánták bizonyítani környezetvédelmi elkötelezettségüket, amit egyben piaci pozíciójuk erősítésére is fel tudtak használni. Ma is ezek az iparágak, ágazatok járnak élen; közülük is kiemelkednek a vegyipari, az olaj- és földgáz, illetve a közüzemi vállalatok, újabban pedig a papíripari vállalatok. Ez a kör egyre bővül, és jelenleg már a pénzügyi szolgáltatást végző vállalatok, kereskedelmi és reklámcégek, valamint más szolgáltató szervezetek is készíteneek környezeti jelentést, és a KIR bevezetésének az útján vannak.

¹ Magyar kézművesség az Európai Unió kapujában, Az Ipartestületek Országos Szövetségének gazdaságpolitikája 2002-2006, Budapest, 2001, 30 p.

Az üzleti kapcsolatokban egyre gyakrabban fordul elő, hogy a fejlett országbeli partnerek garanciákat kérnek a cég környezetvédelmi biztonságára vonatkozóan. Nemzetközi viszonylatban a következő fejezet elemzi hazánk helyét a világban.

A környezettudatos arculat kialakításához, jelentős összeget kell befektetni a „tisza” technológiákba. A vállalkozóknak figyelembe kell venni, hogy a produktív működés és a nyersanyaggal, az erőforrásokkal való hatékony gazdálkodás hamar megtérül, sőt, jelentős megtakarítások lesznek. Erre bizonyítékul szolgálnak a következő fejezetben felhozott példák.

3.1. A környezetközpontú irányítási rendszer bevezetésének példái

A Környezettudatos Vállalatirányítási Egyesület által kiadott *Ablakon bedobott pénz* című kötetében számos esettanulmány található a környezetközpontú irányítást már bevezetett cégekről. Ezek a vállalatok ugyanis – a fentieket igazolva – vallják, hogy az EMAS, vagy az ISO 14001 szerint bevezetett környezettudatos vállalatirányítással csökkentik költségeiket. Ezt két példa szemlélteti.

Az Ericsson Magyarország Kft. kiváló környezetközpontú irányítási rendszert hozott létre, amivel piaci pozíciója is erősödött. A vállalat nem folytat gyártási tevékenységet.

Mivel működésük az irodában zajlik, a környezeti tényezők az irodai tevékenységre korlátozódtak. A cég működését 2000-ben az ISO 14001 szabvány szerint minősítették.

4. táblázat

Az Ericsson Magyarország Kft. környezetbarát intézkedési és megtérülései¹

Az intézkedés megnevezése	Mióta működik?	Környezeti javulás	1 Beruházás 2 Működési költség (éves) 3 Megtakarítás (éves) 4 Megtérülési idő
19 nyomtató és fénymásoló lecserélése környezetbarát multifunkciós irodagépekre	2003 eleje	Havonta 500 kWh energia megtakarítás, 30%-kal kevesebb papírfelhasználás a kétoldalas nyomtatás, ill. a füzet formátumba kicsinyítés lehetősége miatt, ennek következtében 540 kg papírmegtakarítás	0 Ft 0 Ft 250 000 Ft azonnali

Az EVM Rt.-nél 2000-től az MSZ EN ISO 14001:1997 szabvány szerint kialakított környezetirányítási rendszer működik.

A vállalat környezeti politikája célul tűzi ki a környezetkímélő termékek fejlesztését, a keletkező hulladékmennyiség csökkentését, hatékony energiagazdálkodást, valamint a szennyvíz minőségi paramétereinek javítását. Az EVM Rt.

¹ Forrás: KÖVET INEM: Ablakon bedobott pénz, Budapest, 2003. 29. p.

főbb környezetvédelmi intézkedéseinek környezeti, gazdasági hatásait, valamint a befektetett tőke megtérülésének idejét az *5. táblázat* szemlélteti.

3.2. Az EMAS és ISO 14001 regisztrációk Magyarországon és világvizonylatban

Magyarországon az EMAS-t bevezető vállalatok száma mindössze hat darab. Az EMAS tanúsítvánnyal rendelkező magyarországi vállalatok listáját a 6. táblázat tartalmazza.

6. táblázat
Az EMAS-t bevezető hazai vállalatok¹

Szervezet	Székhely
Audi Hungaria Motor Kft.	Győr
Dunapack Papír és Csomagolóanyag Rt.	Budapest
FIAT- GM Powertrain, OPEL Magyarország Autóipari Kft.	Szentgotthárd
Miskolc Megyei Jogú Város Polgármesteri Hivatal Építési és Környezetvédelmi Osztály	Miskolc
Miskolc Városi Közlekedési Rt.	Miskolc
TEMIC TELEFUNKEN Microelectronic Hungary Kft.	Budapest

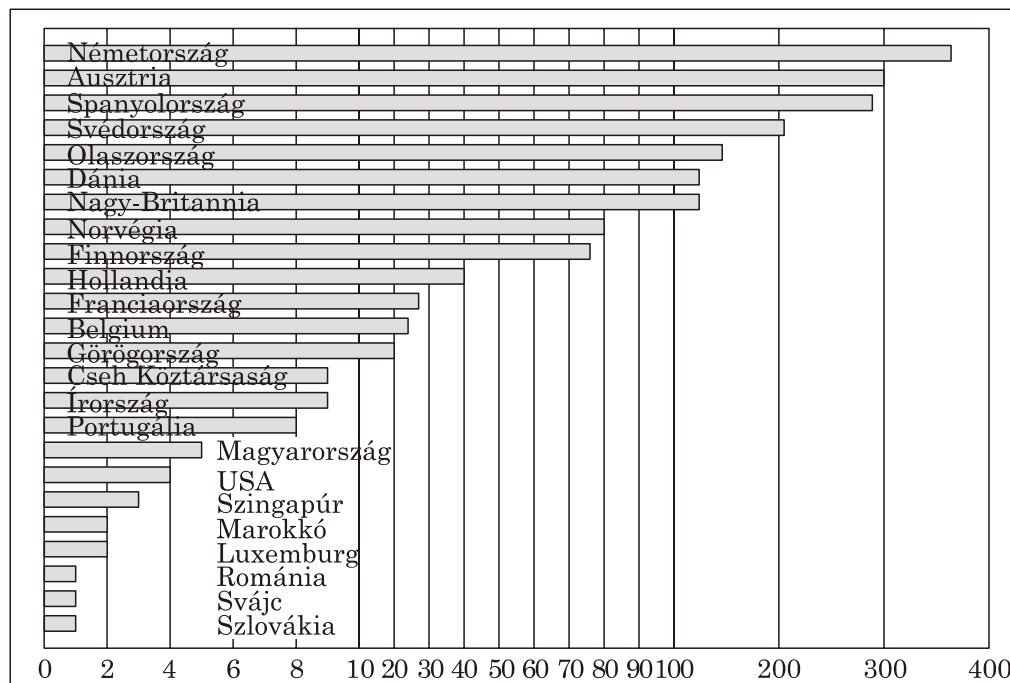
Az EMAS tanúsítvánnyal rendelkező vállalatok száma magáért beszél, de a 4. ábrán is látható, hogy hazánk az EMAS bevezetésében világvizonylatban nem büszkélkedhet.

A 4. ábra szemlélteti, hogy Németország, Ausztria, Spanyolország, Olaszország, valamint a skandináv államok járnak az élen az EMAS regisztrálása tekintetében. Hazánk a „középmezőny” végén helyezkedik el. Emellett összehasonlításként érdemes egy pillantást vetni az ISO 14001 tanúsítványok helyzetére, mivel azoknak a száma rohamosan növekszik a világban, így Magyarországon is.

Az EU Bizottságának 2004. évi, februári adatai az EMAS regisztrációk visszaesését mutatják, különösen az iparban (ám a szolgáltatási szektorban igen lassú növekedés figyelhető meg). Meglepő, hogy a fenti táblázatokban a vezetők között álló Svédországban és Norvégiában tavaly nyárhoz képest mintegy 45 százalékkal esett a regisztrációk száma. A norvég visszaesés a nemrég bevezetett éves regisztrációs díjjal megmagyarázható lenne, ám a svéd EMAS- regisztráció megtorpanása érthetetlen. Emellett az élvonalas német és osztrák regisztrációk is stagnálnak. Ezzel szemben Spanyolországban és Olaszországban egyre több vállalat vezet be az EMAS-t.

A regisztrációt illetően tehát folyamatosan változnak az arányok, ami az új tagországokra, így Magyarországra nézve is igaz lehet.

¹ Forrás: Zölden és nyereségesen, A KÖVET és a Tisztább Termelés Magyarországi Központjának (TTMK) közös hírlevele, 6. évf. 3. szám, 26–27. p. 6. A 4. számú mellékletben megtalálható az EMAS-t, valamint az ISO 14001-et már bevezetett magyarországi vállalatok listája.

4. ábra

Az EMAS regisztrációk világvizonylatban¹

Az ISO 14001 nem tartalmaz semmilyen előírást a tanúsítvány megszerzésének bejelentésére, a legtöbb országban azonban szakmai szervezetek, az akkreditációs testületek vagy kormányhivatalok megpróbálják vezetni a tanúsított KIR-rel rendelkező cégek listáját. Hazánkban e feladatot a KÖVET INEM, a Környezettudatos Vállalatirányítási Egyesület végzi, melynek asszisztensével készített interjúm során e listát rendelkezésemre bocsátották. Interjúalanyom hangsúlyozta, hogy a sima számok nem fedik fel azokat a különbségeket, amik az egyes országok méretében és gazdasági fejlettségében mutatkoznak, holott ezek az eltérések meghatározóak a környezettudatos vállalatirányításban.

Emiatt a KÖVET INEM egy új rendszer, az ISO 14001 Speedometer használatával számolta ki a tanúsítványok arányát a népességhez és a GDP-GDP-hez viszonyítva.

Három mérőszámot figyelembe véve rangsorolta hazánkat az ISO 14001-es tanúsítvánnyal már rendelkező országok között:

- 1 a tanúsítványok száma (1. mérőszám)
- 2 a népesség számának és a tanúsítványoknak az aránya (2. mérőszám),
- 3 a GDP és a tanúsítványok az aránya (3. mérőszám).

¹ Forrás: KÖVET INEM: Peglen listák - EMAS szerint tanúsított vállalatok száma a világban.

5. ábra
ISO Speedometer¹

E kérdés megválaszolásának reményében készült egy kérdőív, mely 180 magyarországi vállalkozásnak lett kiküldve.

4. KUTATÁS

4.1. A kutatás módszerének bemutatása

A másodlagos statisztikai adatok mellett primer kutatási információszerzésre, a kérdőíves vizsgálatra is alapozni kívántam a konklúzió levonását.

A kérdőívek önkitöltős kérdőívek, így 180 magyar kis- és középvállalathoz jutottak el elektronikus levél formájában az ITD Hungary, Magyar Befektetési és Kereskedelemfejlesztési Közhasznú Társaság, valamint a KÖVET INEM közreműködésével és segítségével.

Emellett a részletesebb információszerzés reményében 2 nagyvállalat², az Ericsson Magyarország Kft., és a TEMIC környezeti vezetőivel egy rövid elbeszélgetésre volt lehetőségem, valamint több kis és közepes méretű vállalat vezetőjét személyes, illetve telefonos interjúra kértem fel, tehát a megkérdezés és a telefonos kérdőívfelvétel is megtörtént a kutatás folyamán.

Számos hazai vállalkozás környezetvédelmi felelősével volt szerencsém személyesen is találkozni az ITDH által szervezett „*Felkészülés az Európai Unióra – IV. Környezetvédelmi jogszabályok alkalmazása az EU-ban*” címmel megrendezésre került szemináriumon.

A Környezettudatos Vállalatirányítási Egyesület munkatársait szintén az ISO 14001 és EMAS szabvány bevezetéséről kérdeztem, illetve a cégek hozzáállását, informáltságát a környezettudatos vállalatirányítás felől. Ezen kívül telefonon megkerestem három környezetvédelmi cég vezetőjét is, akik szintén hasznos információkkal szolgáltak a témával kapcsolatban.

4.2. Kérdőíves kutatás ismertetése

Az adott témát tehát több oldalról közelítettem meg, más-más nézőpontból igyekeztem elemezni a környezettudatos vállalatirányítás EMAS, illetve az ISO

¹ Forrás: KÖVET INEM.

² Bár kutatásom a hazai kis- és középvállalatokra irányult, környezetvédelmi akcióik, helyzetük összevetést kívánt a magyarországi nagyvállalatok környezetvédelmével.

14001 szabvány szerinti bevezetését, annak helyzetét, bevezetésük szükségességét a hazai kis- és középvállalkozásoknál.

Emellett nagyban támaszkodtam a 180 kis- és közepes vállalathoz, valamint 10 nagyvállalathoz eljuttatott kérdőívre. A kérdőív lényegre törően a vállalkozások környezetvédelmi felelősének, környezetvédelmi politikájának meglétéről, a vállalat környezetvédelemhez való hozzáállására kérdez rá. Egy valóság-hű következtetés levonásához természetesen szükséges a cég méretének, valamint tevékenységi területének ismertetése is. A későbbi kiértékelés és az összehasonlítás szempontjából említést érdemel, hogy a kérdőíveket egyenlő arányban próbáltam eljuttatni mind a mikro-, kis-, valamint a közepes méretű vállalkozásokhoz. Ugyanez vonatkozik a tevékenységi területek kiválasztására, nem törekedtem egyetlen szektor jelenlétének kiemelésére.

Végül a kutatás a vállalat, a vezetőség tájékozottságára irányul, az ISO, valamint az EMAS szabványok ismeretére, azok bevezetésének esetleges tervezésére, majd az EMAS-ról kialakított véleményre, illetve az EMAS szükségességére.

4.3. A kutatás eredménye

A 180 szétküldött kérdőívre 105 vállalat képviselője reagált, azaz a megkérdezettek 59 százaléka válaszolt a kérdésekre. A 10 nagyvállalathoz 9 töltötte ki a kérdőívet, azaz a válaszadás 90 százalékos volt.

Mint említettem, a mikro- kis- és középvállalkozások számának közelítésére törekedtem, hiszen célom a párhuzam állítása a vállalat mérete és környezettudatossága; valamint a KIR bevezetése között:

A mikrovállalkozások működésük idejétől függetlenül nem kísérik figyelemmel környezeti teljesítményüket, nem rendelkeznek környezetvédelmi felelőssel és írásba foglalt környezetvédelmi politikával. Kilencvenöt százaléuk nem áll kapcsolatban környezetvédelmi szervezetekkel, és a vezetők nem ismerik sem az EMAS, sem az ISO 14001-es szabványt, illetve nem hallottak a környezetközpontú vállalatirányításról. Ebből kifolyólag a kérdőív további részét nem töltötték ki, de mindnyájan részt vennének egy, az EMAS, illetve az ISO 14001 szabványokkal kapcsolatos tájékoztatón.

A telefonos megkeresésekre reagálva a vezetők cégük kis méretére hivatkoztak és „mentségük” az volt, hogy az Európai Unió környezetvédelmi követelményekkel nincsenek tisztában. A megkérdezettek elenyésző része (három mikrovállalat) egy magáncéget bízott meg a környezet- és munkavédelemmel kapcsolatos elvárások ismertetésére.

A 10–49 főt foglalkoztató kisvállalatoknál szintén nem húzható párhuzam működésük éve és a környezettudatossága között. A cég környezeti teljesítményét – bevallásuk szerint – a megkérdezettek negyvenöt százaléka követi figyelemmel, de környezetvédelmi felelőssel csak tizennyolc százaléuk rendelkezik (a cég kis méretéből valamint erőforrásaikból kifolyólag). Környezeti politikáját a kutatás tárgyát képező kisvállalatok nyolc százaléka fektette le. Tíz százaléuk vallja, hogy jó a kapcsolata a környezetvédelmi szervezetekkel, húsz százaléuknak nem megfelelő, és a fennmaradó hetven százalékot képező kisvállalkozásnak nincs kapcsolata a környezetvédelmi szervezetekkel. A tisztább termelés módszereit a kutatás tárgyát képező vállalatok harminc százaléka alkalmazza. A cégvezetők tájékozottabbak voltak a környezetközpontú irányítási rendszert illetően: min-

tegy ötven százalékuk hallott már az ISO 14001, és az EMAS szabványról, de a megkérdezettek nagy része nincs tisztában azzal, hogy ezek pontosan mit is takarnak és nem alkalmazzák a környezetközpontú irányítási rendszert. Csupán nyolc százalékuk rendelkezik ISO 14001 szerinti környezetközpontú irányítással, ám egyik kisvállalat sem vezette be az EMAS-t, valamint nincs is tervbe véve az EMAS szerinti tanúsítás. Ennek oka: úgy gondolják, hogy nincs szükségük az EMAS-ra, az ISO 14001-es szabvány szerinti bevezetés is elég költséges, és az EMAS véleményük szerint semmivel se nyújt többet, mint az ISO 14001-es szabvány.

A telefonos interjúk során kiderült, hogy számos kisvállalat tisztában van elmaradásával a környezetvédelem terén, de az anyagi forrás hiányában képtelenek pótolni hiányosságait. A szabványokkal tisztában levő interjúalanyok a bevezetés költségére hivatkoztak, de nem voltak tisztában sem annak megtérülési arányával, sem a pályázható támogatásokkal.

A közepes méretű vállalatok esetében szintén nem vonható párhuzam működésük ideje és környezettudatosságuk között, ellenben a kiértékelt eredmények azt mutatják, hogy az 50-249 főt foglalkoztató középvállalatok több figyelmet és pénzt szentelnek a környezetvédelemre, mint a mikro- és középvállalatok: nyolcvannolc százalékuk kíséri figyelemmel a cég környezeti teljesítményét, kibocsátásait és náluk működik környezetvédelmi osztály, vagy létezik környezetvédelmi felelős. A cég környezeti teljesítményét figyelemmel kísérik ötvenöt százaléka rendelkezik csupán írásba foglalt környezetvédelmi politikával és hatvanöt százalékuk alkalmazza a tisztább termelés módszereit. A környezetközpontú irányítási rendszert a közepes méretű vállalatok negyven százaléka alkalmazza. ISO 14001-es szabvány szerinti környezettudatos vállalatirányítással a megkérdezettek harminc százaléka rendelkezik. Az EMAS-t egyetlen közepes méretű vállalkozás sem tanúsította, és figyelemre méltó, hogy hatvan százalékuk nem is hallott az EMAS-ról; ebből kifolyólag bevezetése nincs is tervbe véve. A megkérdezettek kilencvenöt százaléka egybehangzóan részt venne egy, az EMAS, illetve az ISO 14001 szabványokkal kapcsolatos tájékoztató konferencián. Az ISO 14001-es szabvány szerint tanúsított vállalatok kilencven százaléka megelégszik az ISO szabvánnyal, mondván, hogy semmivel nem nyújt kevesebbet, mint az EMAS; több helyen veszik figyelembe és ismerik szerte a világon. A maradék tíz százalék csak akkor vezetné be az EMAS szabvány szerint is környezetközpontú irányítási rendszerét, ha azt a vevőkör megkövetelné, illetve a versenyben maradás elengedhetetlen feltétele lenne. Erre azonban nem sok esélyt látnak és az EMAS szükségességét is megkérdőjelezik.

A telefonos interjúkból kiderült, hogy a közepes méretű vállalkozások igyekeznek nyitni a környezetvédelem felé, de nem rendelkeznek megfelelő információkkal. Sokan magáncégeket kérnek fel a környezetvédelmük EU-konformmá tételére, de ezt igen költségesnek találják. Kevesen voltak tisztában az e téren pályázható különböző alapokkal és az ingyenes előadásokkal, konferenciákkal, kiadványokkal.

A kis- és középvállalkozások helyzetét szemléltetve éles kontrasztot mutat a nagyvállalatok válasza. A tíz nagyvállalat, multinacionális cég kiválasztása véletlenszerűen történt. A válaszadók figyelemmel kísérik a cég környezeti teljesítményét, működik környezetvédelmi osztály, rendelkeznek írásba foglalt környezetvédelmi politikával, alkalmazzák a tisztább termelés módszereit, és sikeresen

együttműködnek a környezetvédelmi szervezetekkel. A megkérdezettek alkalmazták a környezetközpontú irányítási rendszert és ismerik az ISO 14001, valamint az EMAS szabványt. A tíz vállalat közül nyolc ISO 14001-es szabvány szerint tanúsította környezeti menedzsment rendszerét és két cég rendelkezik EMAS szabvánnyal. Az ISO 14001-et tanúsítók egyike sem szándékozik bevezetni az EMAS-t, mivel számukra az ISO 14001 bevezetése megfelelő; olyan szabvány, melynek segítségével csökkenteni képesek környezetterhelésüket, és irányítani tudják ezzel kapcsolatos tevékenységeiket. Az érvek mellett szerepelt még az EMAS szabvány „európaisága”. A legtöbb multinacionális vállalat nemcsak európai telephelyekkel rendelkezik, melyből kifolyólag az ISO 14001-es rendszer hasznosabbnak és elfogadhatóbbnak tűnik számukra. Ebből kifolyólag az EMAS szerinti tanúsítás nincs tervbe véve a megkérdezett vállalatoknál, de az elkövetkező 5–10 évben elképzelhetőnek tartják, hogy hazánk Európai Unióhoz való csatlakozása kapcsán az európai vevők szemében nagyobb súlya lehet az EMAS szerinti tanúsításnak, a vevőkörben többet érhet ez a tanúsítás. Ebben az esetben versenyhelyzetük, piaci pozíciójuk megőrzése végett természetesen lehetséges, hogy bevezetik az EMAS-t.

Az EMAS szerinti tanúsítvánnyal rendelkező két válaszadó a tanúsítvány meglétét az anyacég nyomásának az eredményének vallotta. A vállalat imázsán sokat lendít az EMAS szerinti tanúsítvány és az Európai Unió piacán elvárt követelmény az EMAS tanúsítás. Ezzel szemben a hazai piacon a versenyhelyzetet jelenleg még nem befolyásolja a tanúsítvány megléte.

A fentiekhez kapcsolódva említést érdemel, hogy egyetlen nagyvállalat létezik Magyarországon, amely rendelkezett EMAS szerint regisztrált környezeti menedzsment rendszerrel, de ellentétben többi öt társával, ez a cég nem hosszabbította a tanúsítványon. Ennek okáról kérdeztem az egyik cég környezetvédelmi felelősét: a vállalatnak csupán a telephelye fekszik hazánkban, Magyarországon nem adják el termékeiket, így az EMAS jelzésből itthon eddig sem profitáltak. A cég számára nem volt hasznos az EMAS bevezetése, mivel az ISO 14001 elég meggyőző volt a vevők számára. Emellett az adott piac lokális környezeti követelményeihez alkalmazkodtak, így az EMAS gyakorlatilag szükségtelennek tűnt, „csupán” a vállalat zöld marketingjét segítette, melyre szintén elegendő volt az ISO 14001-es szabvány megléte. Érdekes, hogy a meghosszabbítás elvetését követően a német anyacég – véleményét megváltoztatva, előző döntésének ellentmondva – ösztönözte az EMAS meghosszabbítását (valószínűleg az európai uniós piacok megőrzése végett), amit a késői reakcióból kifolyólag csak jövőre hajthatnak végre.

Egy másik nagyvállalat minőségügyi és környezeti vezetőjével készített telefonos interjúm során kiderült, hogy ez a cég is megelégszik az ISO 14001-es szabvánnyal, mivel az szélesebb körben érvényesíthető, több lehetőséget ad világszabvány lévén. Az ISO szabályozás az EMAS-szal szemben globális, és a lokális jogi követelményekhez, normákhoz egyébként is alkalmazkodnia kell a vállalatnak. Világcégről van szó, így a környezetvédelem területén is a legszűkebb keresztmetszetet kell venniük, melybe az EMAS nem tartozik bele. Az anyavállalatok környezettudatosak, szigorú követelményt diktálnak, amire az ISO 14001 tökéletesen megfelel. Interjúalanyom példaként hozta fel, hogy az anyavállalat

országában regisztrálva volt a cég EMAS szerint is, de nem volt rá szükség, mivel az ISO teljes mértékű átvétele is elég szigorú volt.

5. ÖSSZEGZÉS

A kérdőíves felmérésből és a személyes, illetve a telefonon lefolytatott interjúk kapcsán kiderült, hogy számos magyar nagyvállalt és csupán néhány kis- és középvállalat alkalmazza valamelyik környezeti menedzsment rendszert a környezeti kockázatok felmérése érdekében. Párhuzamot vonhatunk a vállalat mérete és a környezetvédelem figyelembe vétele között. Sajnos a kis- és középvállalkozások többsége tájékozatlan, nincs tisztában a környezetvédelem fontosságával, az európai uniós követelményekkel és a jogi szabályozással.

Előfordul természetesen az is, hogy a vállalkozások, mint környezethasználók aktív részt vállalnának a környezet védelmében, de nem rendelkeznek az ehhez szükséges anyagi kerettel. Így gyakorlatilag képtelenek az EMAS rendszer szerinti tanúsításra.

A nagyvállalatoknál (melyek elég tőkével rendelkeznek a környezettudatosság kialakításához) is két csoport különíthető el:

Az egyik csoportba tartoznak azok a vállalatok, melyek jelentős zöld marketinget folytatnak, és a környezetvédelemnek nagy figyelmet szentelnek, valamint figyelemmel kísérik és képviseltetik magukat a környezetvédelmi konferenciákon, találkozókön. Az ide sorolható vállalatok rendelkeznek ISO 14001-es szabvány szerint bevezetett környezetközpontú irányítási rendszerrel. Piaci helyzetük stabil, ismertek és elismertek a világon.

A nagyvállalatok másik csoportját képezik azon cégek, melyeknél a zöld elvek iránti elkötelezettség fontossága a piacon csak most tudatosul. A környezettudatosságuk elérésében viszont nagy szerepet kapnak a non-profit szervezetek, (mint pl. a Környezetközpontú Vállalatirányítási Egyesület vagy a Humusz), melyek feladata a cégek felkeresése, a környezetvédelem fontosságának propagálása. Ezen vállalatok legtöbbször érdeklődik, és szívesen részt vesz környezetvédelmi tájékoztatókon. Ez a csoport is az ISO 14001-es szabvány felé mutat nagyobb érdeklődést, annak globális volta miatt.

A környezetvédelmi ösztönzőkről, azok létéről tájékoztatóra van szükség, mivel a kis- és középvállalatok nagy része nem szentel figyelmet a környezetvédelemre (részben méretükből és erőforrásaikból kifolyólag), sokan a környezetközpontú irányítási rendszerrel sincsenek tisztában. A környezetközpontú irányítási rendszer, azok szabványait tehát valamilyen formában propagálni kell a kis- és középvállalkozások felé.

Összefoglalva úgy néz ki, hogy Magyarországon a környezetjogi önszabályozás módszerén belüli auditálás, mint a versenyhelyzet javulását ösztönző, önkéntes kötelezettségvállaláson alapuló eszköz (az EMAS, valamint az ISO 14001-es szabvány kapcsán végzett kutatás alapján) nem hatásos a környezetvédelem szempontjából.

Szkeptikusan megkérdőjelezném az EMAS szabvány jelenlegi létének szükségességét. Az előző fejezetekben megtörtént az ISO 14001 és az EMAS szabvány összehasonlítása. Kétségtelen, hogy céljuk megegyezik és a kutatás eredménye szerint ahhoz se fér kétség, hogy a legtöbb vállalat a szélesebb körű, nagyobb mozgástérrel hagyó szabvány szerint tanúsít.

Jelenleg Magyarországon a kis- és középvállalkozások sötétben tapogatóznak a környezetvédelem terén. Azt a tényt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy az

EMAS szerinti tanúsítást csak az Európai Unió tagországaiban veszik figyelembe, ismerik el. Az elkövetkező évekre vonatkoztatva kijelenthetjük, hogy ahhoz, hogy egy vállalat versenyképes maradjon a világkereskedelemben, az ISO 14001 szabvány szerinti tanúsítvánnyal is rendelkeznie kell, hiszen az elterjedtebb, ebből kifolyólag ismertebb mint az EMAS. Emellett a lokális környezetvédelmi szabályozást, az ahhoz való alkalmazkodás szükségét sem szabad figyelmen kívül hagyni. Levonható tehát a következtetés, hogy ha egy kis- vagy középvállalat a megfelelő felkészültséggel és tőkével rendelkezve környezetközpontú irányítási rendszert vezet majd be, azt nagy valószínűséggel az ISO 14001-es tanúsítvány szerint fogja azt tanúsíttatni.

Szükség van az EMAS szabványra? Van rá remény, hogy a hazai cégek EMAS szerint is tanúsíttatni fogják környezetközpontú irányítási rendszerüket?

Ha hosszú távon gondolkodunk, akkor sem állítom teljesen meggyőződéssel, hogy valóban szükség van egy külön európai uniós szabványra, az EMAS-ra. Az ISO 14001-es szabvány igen átfogó és esetleges szigorítása is lehetséges. Egy másik szabvány tanúsításának a követelménye bonyolítja a helyzetet, emellett extra költséget is jelent.

Ellenben 15–20 év múlva – az előző bekezdésre rációzva –, igen; lehetséges, hogy a magyar vállalkozások az EMAS szabványa szerint is tanúsítani fogják környezetközpontú irányítási rendszerüket. A világon ugyanis egyre égetőbb probléma a környezet állapota. Így elképzelhető, hogy évtizedekben számolva mind Magyarországon, mind az Európai Unióban a vállalatok piaci pozíciójának megőrzése, versenyben maradása a cég környezetvédelmi tanúsítványainak számán és azok minőségén múlik. A magyarországi vállalatok közül először mindenképpen a nagyvállalatok vezetnek majd be az EMAS szabványt. Hogy a kis- és középvállalkozások rendelkeznek-e a jövőben a szabvánnyal kapcsolatos, kellő ismeretekkel és a bevezetéséhez szükséges tőkével, az a közeljövőben fog kialakulni.

Végső konklúzióként leszögezném, hogy egyelőre (az EMAS, valamint az ISO 14001 szabvány kapcsán) hazánkban a környezetjogi szabályozásnak az önszabályozás módszere nem elég ösztönző. A környezetvédelem szempontjából a vállalatok önkéntességének engedélyezése – az EU tagországaival ellenben – nem hatá-

5. táblázat
Az EVM Rt. környezetbarát intézkedései és megtérülésük¹

Az intézkedés megnevezése	Mióta működik?	Környezeti javulás	1 Beruházás 2 Működési költség (éves) 3 Megtakarítás (éves) 4 Megtérülési idő
Szelektív hulladékgyűjtés; környezetbarát irodai megoldások bevezetése (papírfelhasználás csökkentése, kiürült nyomtatópatronok és szárazelemek szelektív gyűjtése).	2001	A keletkező hulladékok megsemmisítése, illetve deponálása helyett azokból termékek készülnek (kb. 40 t/év).	1: 0 Ft 2: 0 Ft 3: 1 M Ft 4: azonnali
Fűtési rendszer átalakítása, valamint a gőzszolgáltatás optimalizálása	2001	Kisebb energiafelhasználással biztosítható ugyanazon minőségű szolgáltatás (fűtés, üzemi gőzellátás; kb. 600 E m ³ földgáz/év).	1: 7,2 M Ft 2: 0 Ft 3: 20 M Ft 4: 4,3 hónap
Termékcsoport termékeinek egymás után gyártása	2001	Csökkent a csatornába mosott termékek mennyisége, csökkent a vízfelhasználás (kb. 3–3,5 t termék/év és 900 m ³ víz/év).	1: 0 Ft 2: 0 Ft 3: 1 M Ft 4: azonnali
Kisebb kapacitású vízlágyító (anioncserélő) berendezés beépítése	2002	Csökkent lúgfelhasználás (25 t/év)	1: 4 M Ft 2: 0 Ft 3: 1,5 M Ft 4: 2 év 8 hónap

¹ Forrás: KÖVET INEM: Ablakon bedobott pénz, Budapest, 2003. 31. p.

Zárt szelvényű szennyvízmennyiség-mérő beépítése	2003	Gazdasági haszon (felfedezhető a vételezett ivó-, ill. ipari víz és a kibocsátott szennyvíz mennyisége közötti különbség (kb. 18 E m ³ ivóvíz/év).	1: 7,5 M Ft 2: 0 Ft 3: 8 M Ft 4: 11 hónap
--	------	---	--